

ΤΙΜΗ ΣΤΟΥΣ ΜΑΡΜΑΡΟΤΕΧΝΙΤΕΣ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ

Δρ. Φανή Μαλλούχου-Tufano

Προϊσταμένη Γραφείου Τεκμηρίωσης της ΥΣΜΑ, Γ.Γ. της ΕΦΑ

Την Τετάρτη 22 Μαρτίου 2006, σε μια ατμόσφαιρα γεμάτη αναμνήσεις και συγκίνηση, τιμήθηκαν από την Ένωση Φίλων Ακροπόλεως (ΕΦΑ), στο Κέντρο Μελετών Ακροπόλεως, οκτώ μαρμαροτεχνίτες των αναστηλωτικών έργων της Ακρόπολης, που έχουν ήδη αποχωρήσει από την ενεργό δράση ή είναι υπό συνταξιοδότηση. Πρόκειται για τους Νίκο Σκαρή, επικεφαλής του έργου αποκαταστάσεως του Ερεχθείου (1979-1987), τον Στέλιο Καφούρο, επικεφαλής του έργου αποκαταστάσεως του Παρθενώνος την περίοδο 1999-2006, τον Κοσμά Θεοτικό, επικεφαλής του έργου αποκαταστάσεως των Προπυλαίων την περίοδο 1997-2000, τον Φραντζέσκο Αλεξόπουλο, αρχιτεχνίτη του έργου αποκαταστάσεως του Παρθενώνος, τους μαρμαροτεχνίτες του ίδιου έργου Γιαννούλη Θεοτικό, Τζώρτζη Παπαρίδη, Ιωσήφ Αρμάο καθώς και τον μαρμαροτεχνίτη-συντηρητή Ιάκωβο Κλάδιο. Για το έργο και την προσωπικότητα των τιμώμενων

Ο Ν. Σκαρής στη διάρκεια του έργου της αποκατάστασης του Ερεχθείου

μαρμαροτεχνιτών μίλησαν κατά σειρά η Γενική Γραμματέας της Ένωσης Φίλων Ακροπόλεως Δρ. Φ. Μαλλούχου-Tufano, ο Πρόεδρος της Επιτροπής Συντηρήσεως Μνημείων Ακροπόλεως Ομοτ. Καθ. Χ. Μπούρας, η Διευθύντρια της Υπηρεσίας Συντήρησης Μνημείων Ακρόπολης (ΥΣΜΑ) και υπεύθυνη πολιτικός μηχανικός του έργου αποκαταστάσεως των Προπυλαίων Μ. Ιωαννίδου, ο Προϊστάμενος του έργου αποκαταστάσεως του Παρθενώνος Ν. Τογανίδης και η Προϊσταμένη του Τομέα Συντήρησης της επιφάνειας των Μνημείων Ακροπόλεως Ε. Παπακωνσταντίνου-Ζιώτη.

Η Φ. Μαλλούχου-Tufano στην ομιλία της περιέλαβε αποσπάσματα από το ημιτελές κείμενο της απόδοσης της αναστήλωσης του Ερεχθείου, που άφησε ο αξέχαστος αρχιτέκτονας Αλέκος Παπανικολάου, τα οποία αναφέρονται στους μαρμαροτεχνίτες του έργου: «Οι μαρμαροτεχνίτες υπήρξαν οι στυλοβάτες του έργου, αφού χάρις στη δική τους φιλοπονία και επαγγελματική δεξιοότητα ολοκληρώθηκε επιτυχώς το όλο εγχείρημα. Το εύρος της ηλικίας τους εκτεινόταν σε τρεις γενιές. Η πρώτη γενιά συμπεριέλαβε τεχνίτες με αποδεδειγμένη εμπειρία σε μεγάλα αναστηλωτικά έργα που εκτελέστηκαν στην Ελλάδα στις δεκαετίες 1950-1970. Διακρίνονταν για την επαγγελματική τους έφεση, την τάση για την επιμελή ολοκλήρωση της δουλειάς και για το ήθος τους. Πρόκειται για τους Μάρκο Σκαρή, Γεώργιο Βίδο, Γεώργιο Βουδούρη, Σταύρο Βουδούρη, Αλέξανδρο Νικολούζο, Τζώρτζη Αλιμπέρτη, Μανώλη Γαϊτή, Γεώργιο Σινάνη, Παύλο Τσολακίδη, Ιωάννη Μαρκοπουλιώτη, Νίκο Τσακίρη. Πρώτος μεταξύ όλων ο Νικόλαος Σκαρής του Ευαγγέλου, ο επικεφαλής του συνεργείου. Η δεύτερη γενιά ήταν τεχνίτες, που μαθήτευσαν σε εργαστήρια λιθοξοϊκής και κατά περιόδους εργάστηκαν ή μαθήτευσαν σε αναστηλωτικά έργα. Διακρίνονταν για την πολύ καλή τους επαγγελματική κατάρτιση και την ενασχόληση σε εργασίες εξειδικευμένης λιθοξοϊκής τέχνης. Πρόκειται για τον Τζώρτζη Σκαρή του Αλεξάνδρου, τον Τζώρτζη Παπαρίδη και τον Στέλιο Καφούρο: τους δύο αυτούς τους τελευταίους, που δούλεψαν στη συνέχεια στον Παρθε-

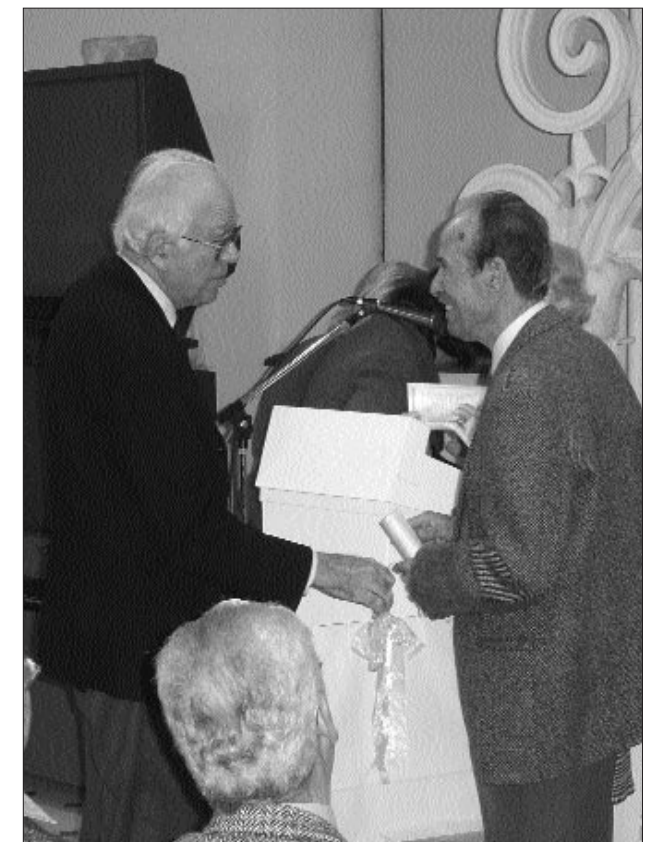
ΤΙΜΗ ΣΤΟΥΣ ΜΑΡΜΑΡΟΤΕΧΝΙΤΕΣ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ

νώνα, τιμούμε σήμερα. Η τρίτη γενιά απαρτίστηκε από νεαρά παιδιά, κατά τεκμήριο απόφοιτους της Σχολής Καλών Τεχνών της Τήνου, οι περισσότεροι από τους οποίους, όπως ο Γιώργος Παγανής, ο Αντώνης Μπαϊμπάς, ο Θόδωρος Καγιώργης, ο Βαγγέλης Καραγιώργης εξακολουθούν να δουλεύουν, πολύπειροι πλέον, στα έργα Ακροπόλεως. Δίπλα στους λιθοξόους εργάστηκαν οι βοηθοί των τεχνιτών, οι οποίοι έκαναν όλες τις βαριές καθόλου καταφρονητέες βοηθητικές εργασίες, προκειμένου να ολοκληρώνεται το ημερήσιο πρόγραμμα στο Ερέχθειο. Πρόκειται για τους Παρασκευά Αθανασόπουλο, Διονύσιο Αντωνόπουλο, Ιωάννης Γλεντή, Θέμη Κανελλόπουλο, Γεώργιο Μαραγκό, Γιάννη Μπεθάνη, Τζώρτζη Ξυπολιτίδη, Δημήτρη Σιδηρόπουλο, Δημήτρη Τσακίρη, Σπύρο Τσέπερη του Γεωργίου, Σπύρο Τσέπερη του Νικολάου».

Στη συνέχεια η ομιλήτρια αναφέρθηκε στη ζωή και στη σταδιοδρομία του Νίκου Σκαρή, με βάση πληροφορίες που είχε συγκεντρώσει ο Αλέκος Παπανικολάου: «ο Νίκος Σκαρής ήταν ο επικεφαλής αρχιτεχνίτης του έργου της αποκαταστάσεως του Ερεχθείου και δάσκαλος όλων μας. Διεκρίνετο για το υψηλό ήθος του, την καλοσύνη και ευπροσηγορία, τη σεμνότητα και τη μοναδική επαγγελματική κατάρτιση ισάξια με αυτήν των αρχαίων τεχνιτών. Ο **Νίκος Σκαρής** έχει γεννηθεί το 1923 στον Πύργο της Τήνου. Από 10 ετών άρχισε να μαθητεύει και να εργάζεται στην τέχνη του μαρμάρου αρχικά στο μαρμαρογλυφείο του Διονυσίου Πίσσα, στη συνέχεια δίπλα στον θείο του μαρμαρογλύπτη Τζώρτζη Σκαρή, αργότερα στα μαρμαρογλυφεία των αδελφών Μαραβέλια και των αδελφών Σκαρή (το μαρμαρογλυφείο αυτό αποτέλεσε τη μεγάλη σχολή όλων των μαρμαροτεχνιτών της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας), αργότερα μόνος του, σε δικό του μαρμαρογλυφείο. Τα έργα του είναι πολλά και εκτείνονται σε αρχαία, βυζαντινά και νεώτερα μνημεία (μαρμάρινες διακοσμήσεις και τέμπλα ναών, όπως Αγίου Διονυσίου Ζακύνθου, μονής Οσίου Μελετίου, ναού Σωτείρας Λυκοδήμου, ναού Αγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης, ναού Αγίου Ανδρέα στην Πάτρα) αλλά και διαμορφώσεις κίωνων, παραστά-

δων και επικράνων σε σύγχρονα κτήρια, όπως εκείνο του Βιομηχανικού Επιμελητηρίου του Πειραιά ή της Αρχαιολογικής Εταιρείας της Αθήνας. Πλούσια είναι η εμπειρία του σε εργασίες στα αρχαία μνημεία, καθώς δούλεψε σχεδόν σε όλες τις πιο σημαντικές μεταπολεμικές αναστηλωτικές επεμβάσεις: αναμαρμάρωση κοίλου Ηρωδείου, αποκατάσταση ΝΔ πτέρυγας Προπυλαίων, αναστήλωση ναού Αφαιάς, αναστήλωση θεάτρου Επιδαύρου, αναστήλωση ναού Ποσειδώνος στο Σούνιο, αναστήλωση Παρθενώνα στα μέσα της δεκαετίας του '50. Επανήλθε στην Ακρόπολη το 1979, όπου εργάστηκε έως τη συνταξιοδότησή του το 1987 ως επικεφαλής του έργου αποκαταστάσεως του Ερεχθείου».

Τις αναμνήσεις του από τη συνεργασία του με τον Νίκο Σκαρή αλλά και γενικότερα από τους παλαιούς μαρμαράδες της Υπηρεσίας Αναστήλωσεως

Επίδοση τιμητικού διπλώματος στον Ν. Σκαρή από τον Πρόεδρο της ΕΣΜΑ Ομότ. Καθ. Χ. Μπούρα

(των χρόνων του Ορλάνδου), τους οποίους είχε γνωρίσει όταν δούλευε εκεί ως νεαρός αρχιτέκτων, μετέφερε στο συγκινημένο κοινό ο Χ. Μπούρας: «Η έντεχνη μαρμαρογλυφία στη νεώτερη Αθήνα έχει συνέχεια· έχει δημιουργήσει παράδοση. Κάθε γενεά μαρμαράδων παραδίδει στην επόμενη την αγάπη για το μάρμαρο και την αξιοσύνη της αποτυπωμένη στα μνημεία αρχαία ή και νεότερα, που απέκτησαν ιστορική σημασία.

Από τους πρώτους Τηνιακούς μαρμαρογλύπτες, που μπήκαν στην πειθαρχία του κλασικισμού του προπερασμένου αιώνα, ερχόμαστε σε όσους δούλεψαν στις μεγάλες αναστηλωτικές επεμβάσεις του Ν. Μπαλάνου στην Ακρόπολη, αργότερα σ' αυτούς που στόλισαν με περίτεχνες ανακατασκευές το εσωτερικό εκκλησιών, όπως του Αγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης και κατά τη δεκαετία του '50 στην πολυάνθρωπη ομάδα που πραγματοποίησε τη στοά του Αττάλου στην Αθηναϊκή Αγορά. Στα έργα της

Ο Κ. Θεοτικός στη διάρκεια του έργου της αποκατάστασης των Προπυλαίων

Διεθύνσεως Αναστηλώσεως κατά την επόμενη δεκαετία η συνέχεια διατηρήθηκε. Υπό τις οδηγίες του Ορλάνδου στο Σούνιο, στην Αφαία, στο Ηρώδειο, στο Αμφιάρειο ορισμένοι μαρμαροτεχνίτες διακρίθηκαν. Μερικούς από αυτούς θα τους βρούμε αργότερα στον πυρήνα της ομάδας που άρχισε το 1978 τα μεγάλα έργα της Ακροπόλεως.

Είχα την ευτυχία να γνωρίσω κάποιους από εκείνους που άφησαν τότε, γύρω στο 1960, εποχή, όπως τον πατέρα του Γιάννη Αρμπιλιά, τον «καλύτερο τεχνίτη της Ελλάδος» κατά τον Ορλάνδο και κυρίως τον Νίκο Σκαρή, εξάδελφο του τιμώμενου, τον γνωστό τότε Νικολάκη. Δεν είναι υπερβολή να τον χαρακτηρίσω δάσκαλό μου, γιατί κοντά του έμαθα άπειρα πράγματα για το μάρμαρο, τους τρόπους εργασίας, τις δυσκολίες της τελικής τοποθέτησεως. Επρόκειτο για ένα ικανότατο και ακούραστο άνθρωπο, δεινό σχεδιαστή και με μεγάλες δεξιότητες στην οργάνωση και στο εργοτάξιο. Αλλά ακόμα για έναν άνθρωπο με σπάνια καλωσύνη και τέλειο ήθος, που συνεχώς προσέφερε, κάτω από συνθήκες πολύ πιο δύσκολες από τις σημερινές.

Ο τιμώμενος Νίκος Σκαρής ήταν από τους πρώτους που αποτέλεσαν το συνεργείο αποκαταστάσεως του Ερεχθείου, το 1977-78. Με τις ικανότητες και την εργατικότητα του ήταν κύριος συντελεστής της ταχύτατης ολοκλήρωσεως του έργου, ενώ edίδαξε στους νέους συναδέλφους του τους τρόπους δουλειάς με τις προδιαγραφές που τότε καθιερώθηκαν στην Ακρόπολη.

Την αξιοσύνη του και την ικανότητά του να παίρνει πρωτοβουλίες εξετίμησα αργότερα, το 1989, όταν, μετά τη συνταξιοδότησή του, έστησε μόνος του την έκθεση στο μικρό μουσείο γλυπτών της Μονής Οσίου Λουκά. Η εγκεκριμένη από το Αρχαιολογικό Συμβούλιο μελέτη προέβλεπε συγκολλήσεις, συμπληρώσεις και αποκαταστάσεις μικρών συνόλων μεσοβυζαντινών γλυπτών. Όλα έγιναν κατά τρόπον απολύτως ικανοποιητικό σε χρόνο ελάχιστο. Η απόφαση των Φίλων της Ακροπόλεως να τιμήσει τον Νίκο Σκαρή, μαζί με άλλους διακεκριμένους συναδέλφους του, είναι εύστοχη και επίκαιρη».

Στη συνέχεια της εκδήλωσης η Μ. Ιωαννίδου απο-

τίμησε τη συμβολή των μαρμαροτεχνιτών στα έργα Ακροπόλεως, ενώ αναφέρθηκε ιδιαίτερα, ως υπεύθυνη πολιτικός μηχανικός του έργου των Προπυλαίων, στον τιμώμενο Κ. Θεοτικό: «Αισθάνομαι ότι σήμερα λόγω της θέσης μου έχω ένα πολύτιμο πρόνομο. Να αποτεινώ εκ μέρους όλων των εργαζομένων στα έργα της Ακρόπολης φόρο τιμής σε μερικούς από τους σημαντικότερους εκπροσώπους τους: Τους μαρμαροτεχνίτες που συνταξιοδοτήθηκαν τα τελευταία χρόνια ή συνταξιοδοτούνται φέτος και αφήνουν σε μας, που θα συνεχίσουμε το έργο, την εντολή να ακολουθήσουμε επάξια τη μεγάλη παράδοση: την εκτέλεση και ολοκλήρωση των έργων, έχοντας την ίδια αγάπη και ενθουσιασμό με αυτούς και διατηρώντας την υψηλή ποιότητα που τα ανέδειξε σε πρότυπο για τις αναστηλωτικές επεμβάσεις στην Ελλάδα αλλά και διεθνώς.

Για την ευκαιρία αυτή που μου δίνεται σήμερα θέλω να ευχαριστήσω θερμά την Ένωση Φίλων Ακροπόλεως. Κυρίως όμως θέλω να την ευχαριστήσω για τη συγκινητική πρωτοβουλία της να τιμήσει τους μαρμαροτεχνίτες που συνταξιοδοτούνται, αλλά και για το συνεχές ενδιαφέρον της για τα έργα της Ακρόπολης, που εκδηλώνεται συχνά και με διάφορους τρόπους. Με αρκετούς από τους μαρμαροτεχνίτες που τιμώνται σήμερα είχα την ευκαιρία να έλθω σε επαφή όταν ξεκίνησα, το 1975, μαζί με άλλους συναδέλφους μου νέους μηχανικούς να εργάζομαι στη Ακρόπολη. Τον καιρό εκείνο οι μαρμαροτεχνίτες στην Ακρόπολη ήταν πολλοί λίγοι. Οι μηχανικοί που είχαν τότε προσληφθεί ήσαν επίσης λίγοι, πολύ νέοι και άπειροι. Το έργο στο οποίο καλούνταν να εργασθούν δύσκολο: η θεραπεία των προβλημάτων των μνημείων μας. Οι έμπειροι μαρμαροτεχνίτες τότε, έχοντας γνώση του μαρμάρου και των μεθόδων κατεργασίας του, γενικές γνώσεις της αρχιτεκτονικής των μνημείων, των ανυψωτικών συστημάτων και της διαχείρισης των μεγάλων όγκων αποδείχθηκαν πολύτιμοι συνεργάτες για μας. Οι δικές μας γνώσεις από το Πολυτεχνείο συνδυάστηκαν με την εμπειρία τους και σταδιακά, με εντατική δουλειά, με τη συνεχή επιστημονική συμπαράσταση και τις κατευθύνσεις της Επιτροπής Συντηρήσεως Μνη-

μείων Ακροπόλεως, προέκυψε σταδιακά η μεθοδολογία των αναστηλώσεως της Ακρόπολης. Μία μεθοδολογία που ξεκινά με τη διάγνωση των προβλημάτων των μνημείων και συνεχίζεται με τη διαδικασία αποσυναρμολόγησης, αποκατάστασης και ανατοποθέτησης των μεγάλων όγκων μαρμάρου. Μια μεθοδολογία που συνδέεται στενά με την ανάπτυξη της έρευνας και τη χρήση της σύγχρονης τεχνολογίας σε όλες τις φάσεις των εργασιών. Δουλεύοντας μαζί με τους μαρμαροτεχνίτες, αποκτήσαμε κοινή αντίληψη των προβλημάτων των μνημείων μας, αγαπήσαμε τη δουλειά μας και ανακαλύψαμε τις χαρές της: η επαφή με τα μνημεία της πολιτιστικής μας κληρονομιάς, και η συναίσθηση της προσφοράς στην αντιμετώπιση των φθορών τους δημιουργούν συναισθήματα που κάνουν τη δουλειά «έργο χαράς».

Από τα πρώτα χρόνια στις συζητήσεις μας έμπαιναν τα δύσκολα θέματα της μεταφοράς της γνώσης και

Η Διευθύντρια της ΥΣΜΑ Μ. Ιωαννίδου στη διάρκεια της ομιλίας της

ΤΙΜΗ ΣΤΟΥΣ ΜΑΡΜΑΡΟΤΕΧΝΙΤΕΣ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ

Ο αρχιτεκνίτης του έργου αποκαταστάσεως του Παρθενώνος
Φρ. Αλεξόπουλος

Ο Τζ. Παπαρίδης στη διάρκεια του έργου αποκαταστάσεως του Ερεχθείου

της εμπειρίας της εργασίας στην Ακρόπολη στους νεώτερους. Την εποχή εκείνη το προσωπικό στα μνημεία ήταν λιγοστό, και δεν μπορούσε να προσληφθεί νέο μετά τη συνταξιοδότηση των παλαιών. Έτσι η γνώση και εμπειρία των παλαιών, δεν μπορούσε να μεταφερθεί στους νεώτερους. Με την ίδρυση της ΥΣΜΑ οι εργασίες στα μνημεία επεκτάθηκαν, ενώ παράλληλα δόθηκε η δυνατότητα να προσληφθεί νέο προσωπικό. Οι απαιτήσεις μας ήταν αυξημένες. Η επιτάχυνση των εργασιών στα μνημεία απαιτούσε συνεργάτες με γνώσεις, αγάπη και ενθουσιασμό για τη δουλειά, γι' αυτό και η διαδικασία επιλογής ήταν αυστηρή. Η σχολή της Τήνου στάθηκε τότε πολύτιμη δεξαμενή. Ιδιαίτερη ήταν η χαρά όλων μας, τόσο των υπεύθυνων μηχανικών αλλά και των παλαιών και έμπειρων μαρμαροτεχνιτών, όταν ανάμεσα στους διαγωνιζόμενους εμφανίζονταν νέοι απόφοιτοι με ικανότητα στις εργασίες του μαρμάρου αλλά και γνώσεις της αρχιτεκτονικής των μνημείων, που πιστοποιούσαν το ενδιαφέρον για το έργο. Σήμερα, στα έργα της Ακρόπολης απασχολούνται 90 περίπου εξειδικευμένοι μαρμαροτεχνίτες αναστηλωτικών έργων, μία ειδικότητα που κατοχυρώθηκε από την ΥΣΜΑ. Οι περισσότεροι από τους νεώτερους είναι απόφοιτοι της Σχολής της Τήνου. Η υψηλή ποιότητα των εκτελούμενων έργων και οι εντατικοί ρυθμοί τους, τους έδωσαν την δυνατότητα να εξελιχθούν και να απο-

κτήσουν την εμπειρία στην εκτέλεση ενός μεγάλου και ειδικού αναστηλωτικού έργου. Ένα έργο που απαιτεί δεξιοτεχνία και καλλιτεχνική ευαισθησία, αλλά κυρίως αγάπη και αφοσίωση στο αντικείμενο.

Θα ήθελα τώρα να μιλήσω για έναν από τους τιμώμενους σήμερα μαρμαροτεχνίτες, τον Κοσμά Θεοτικό, με τον οποίο είχα τη χαρά να συνεργασθώ στο έργο των Προπυλαίων: Ο **Κοσμάς Θεοτικός** έχει γεννηθεί στον Πύργο της Τήνου το 1939. Μαθήτευσε για τρία χρόνια στο εργαστήριο του Λάζαρου Βαλάκα στην Τήνο. Σπούδασε σχέδιο στη Διπλάρειο Σχολή Σχεδιαστών. Ήλθε στην Αθήνα το 1955 σε ηλικία 16 ετών, όπου δούλεψε για 9 χρόνια σκαλίζοντας κυρίως εικονοστάσια σε εκκλησίες, ως συνεργάτης του μαρμαρογλυφείου Περράκη. Άνοιξε εργαστήριο με τα αδέρφια του και τους ανηψιούς του. Κράτησαν το μαγαζί για 16 χρόνια ενώ για 2 χρόνια δούλεψε ως ελεύθερος επαγγελματίας. Το διάστημα εκείνο δίδαξε για ένα χρόνο στη Σχολή της Τήνου. Στην Ακρόπολη προσλήφθηκε το 1987, έμπειρος πιά μαρμαροτεχνίτης, και τοποθετήθηκε στα Προπύλαια. Από την αρχή εντύπωση μου έκανε η βαθιά γνώση του μαρμάρου που διέθετε, η τεχνική κατάρτισή του, η υψηλή ποιότητα της εργασίας του αλλά και το ήθος και η ηπιότητα του χαρακτήρα του. Δεν μιλούσε πολύ, κέρδιζε τον σεβασμό των συναδέλφων του με τη σοβαρότητα του και την

ΤΙΜΗ ΣΤΟΥΣ ΜΑΡΜΑΡΟΤΕΧΝΙΤΕΣ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ

ποιότητα της δουλειάς του. Από κοινού αποφασίσαμε με τον αρχιτέκτονα Τάσο Τανούλα, τον Οκτώβριο του 1997, να τον ορίσουμε επικεφαλής αρχιτεκνίτη του συνεργείου των Προπυλαίων, θέση που κατείχε έως τη συνταξιοδότησή του. Συμμετείχε στην αποκατάσταση των φατνωματικών πλακών των οροφών των Προπυλαίων και ήταν ο υπεύθυνος μαρμαροτεχνίτης του έργου αποκαταστάσεως του νότιου τοίχου του κεντρικού κτιρίου. Είναι αλήθεια ότι προσπάθησα να τον πείσω να παραμείνει στο έργο, όταν αποφασισε να συνταξιοδοτηθεί το 2000, καθώς η τεχνική κατάρτιση και η εμπειρία του θα ήταν πολύτιμες για τα έργα που ξεκινούσαν την περίοδο εκείνη. Δεν πείστηκε να παραμείνει περισσότερο. Μου δίνει ιδιαίτερη χαρά όμως κάθε φορά που μας επισκέπτεται και εκφράζει την ικανοποίησή του για την ανάπτυξη και την ποιότητα των εργασιών που εκτελούνται σήμερα. Ελπίζω ο Κοσμάς, αλλά και όλοι οι μαρμαροτεχνίτες που τιμώνται σήμερα, να θυμούνται συχνά τις εμπειρίες των έργων της Ακρόπολης και να μεταφέρουν στα εγγόνια τους κάποιες από τις συγκινητικές στιγμές που έζησαν εδώ. Εύχομαι, σε όλους εμάς που μένουμε πίσω, παλαιούς και νεώτερους εργάτες των μνημείων μας, να συνεχίσουμε να δουλεύουμε με τον ενθουσιασμό και την αγάπη που είχαν και αυτοί για τα έργα και να αξιωθούμε, αποχωρώντας, μιάς παρόμοιας τιμητικής εκδήλωσης».

Ακολούθησε η ομιλία του Ν. Τογανίδη, ο οποίος εξήρε την προσφορά των τιμώμενων μαρμαροτεχνιτών του έργου αποκαταστάσεως του Παρθενώνος, αναφέροντας διεξοδικά τη ζωή και το έργο τους: «Αρχίζω από τον επικεφαλής του συνεργείου του έργου, Στέλιο Καφούρο. Με καταγωγή από ένα άλλο Κυκλαδονήσι, τη Σαντορίνη, ο **Στέλιος Καφούρος** γεννήθηκε στον Πειραιά το 1945. Άρχισε να εργάζεται στο μάρμαρο από ηλικία 11 ετών. Έως τα 16 του μαθήτευσε στο μαρμαρογλυφείο του Δρόσου στα Ταμπούρια της Αναστάσεως. Μετά δούλεψε για 23 χρόνια στη Μεγάλη (των μαρμαράδων) Σχολή, το μαρμαρογλυφείο των αδελφών Σκαρή. Δούλεψε ιδιαίτερα σε μαρμάρινες διακοσμήσεις και τέμπλα πάμπολλων ναών (ενδεικτικά αναφέρονται

οι ναοί Άγιος Ανδρέας Πατρών, Άγιος Κωνσταντίνος της Ομόνοιας, Άγιος Παντελεήμων Αχαρνών, Άγιος Θεράπων Θεσσαλονίκης, Αγία Τριάδα Θεσσαλονίκης). Στην Ακρόπολη άρχισε να εργάζεται από το 1980. Έως το 1987 απασχολήθηκε στο έργο Αποκαταστάσεως του Ερεχθείου. Από το 1987 έως σήμερα στο έργο αποκαταστάσεως του Παρθενώνος, από το 1999 μάλιστα ως επικεφαλής του συνεργείου των μαρμαροτεχνιτών. Συνταξιοδοτείται, δυστυχώς, εντός του τρέχοντος έτους.

Δuo άλλοι άξιοι τεχνίτες που τιμώνται σήμερα είναι ο Τζώρτζης Παπαρίδης και ο Φρατζέσκος Αλεξόπουλος: Με καταγωγή από την Τήνο, ο **Τζώρτζης Παπαρίδης** γεννήθηκε στο Κερατσίνι το 1945. Συνεχίζοντας την οικογενειακή παράδοση εργάστηκε στο εργαστήριο των αδελφών Σκαρή από το 1956 έως το 1960. Στα χρόνια 1960-1965 δούλεψε στα έργα της Υπηρεσίας Αναστηλώσεως στην Ακρό-

Ο επικεφαλής του έργου αποκαταστάσεως του Παρθενώνος Στ. Καφούρος

Ο μαρμαροτεχνίτης του έργου αποκατάστασης του Παρθενώνος Ι. Αρμάος

Ο μαρμαροτεχνίτης-συντηρητής Ι. Κλάδιος

πολη, αρχικά στην αναμαρμάρωση του Ηρωδείου (μαζί με τον πατέρα του), στη συνέχεια στον Παρθενώνα υπό τον Ευστάθιο Στίκα. Στην Ακρόπολη επέστρεψε το 1979. Εντάχθηκε στο έργο της αποκατάστασης του Ερεχθείου, όπου παρέμεινε μέχρι το τέλος των εργασιών. Μετά το 1987 και μέχρι τη συνταξιοδότησή του απασχολήθηκε στο έργο αποκατάστασης του Παρθενώνα. Τήνιος και ο **Φρατζέσκος Αλεξόπουλος**. Γεννήθηκε στον Μαρολά το 1946 και αποφοίτησε τη Σχολή του Πύργου της Τήνου. Μαθήτευσε αρχικά στο εργαστήριο του Φιλιππότη στον Πύργο. Στη συνέχεια δούλεψε στο μαρμαρογλυφείο των αδελφών Σκαρή στην Αθήνα. Από το 1984 εργάστηκε στην Ακρόπολη στο έργο αποκατάστασης του Παρθενώνα. Παράλληλα δούλεψε και σε επεμβάσεις στον Μακεδονικό τάφο στα Λευκάδια Ημαθίας (1998), στη Δήλο, στην Ιθώμη, στην Καρθαία (2005). Συνταξιοδοτήθηκε εφέτος.

Οι υπόλοιποι μαρμαροτεχνίτες του έργου του Παρθενώνος που σήμερα τιμώνται είναι ο Γιαννούλης Θεοτικός και ο Ιωσήφ Αρμάος. Ο **Γιαννούλης Θεοτικός** γεννήθηκε το 1936 στον Πύργο της Τήνου. Σε ηλικία 15 ετών ήλθε στην Αθήνα, όπου απασχολήθηκε σε διάφορες δουλειές. Μετά την εκπλήρωση των στρατιωτικών του υποχρεώσεων επέστρεψε στον Πύργο, όπου δούλεψε για ένα χρόνο στο λαταμείο του μαρμάρου. Επέστρεψε

στην Αθήνα, όπου δούλεψε σε διάφορα μαρμαρογλυφεία. Στη συνέχεια άνοιξε μαζί με τα αδέρφια του δικό του μαρμαράδικο. Στην Ακρόπολη προσλήφθηκε το 1985, όπου και δούλεψε έως το 1999 στο έργο του Παρθενώνος. Τέλος, ο **Ιωσήφ Αρμάος** γεννήθηκε το 1945 στην Καλλονή της Τήνου και είναι απόφοιτος της Σχολής του Πύργου. Δούλεψε για μεγάλο διάστημα στο μαρμαρογλυφείο του Περράκη στην Αθήνα. Από το 1987 δουλεύει στην Ακρόπολη, στο έργο αποκατάστασης του Παρθενώνος».

Ο ομιλίες έκλεισαν με την αναφορά της Εύης Παπακωνσταντίνου-Ζιώτη στον μαρμαροτεχνίτη-συντηρητή Ιάκωβο (Γιακουμή) Κλάδιο: «Ο **Γιακουμής Κλάδιος** από το 1987 εντάχθηκε στην πρώτη ολιγομελή ομάδα συντήρησης της επιφάνειας των μνημείων, που δημιουργήθηκε στον Παρθενώνα. Με τις τεχνικές γνώσεις του για το μάρμαρο και την εξαιρετική ευαισθησία του συνέβαλε καθοριστικά στη διαμόρφωση του «προγράμματος πιλότου», που προσδιόριζε τη μεθοδολογία και τα υλικά που με τις αναγκαίες προσαρμογές και εκσυγχρονισμούς εφαρμόζονται μέχρι σήμερα για τη συντήρηση των αρχιτεκτονικών μελών στα μνημεία Ακροπόλεως. Άνοιξε τον δρόμο για την αρμονική συνύπαρξη και συνεργασία των μαρμαροτεχνιτών με τον «νέο», για εκείνα τα χρόνια, κλάδο των συντηρητών. Εργά-

στηκε στο πρόγραμμα της αποκατάστασης της ανατολικής όψευς του ναού μέχρι το 1997 και ειδικά στον θριγκό, στην απομάκρυνση των μετοπών και στη συστηματική συντήρηση των κιόνων. Γύρω του συγχρόνως εκπαιδευόνταν και οι νεότεροι συντηρητές και μαρμαροτεχνίτες. Παράλληλα, στο διάστημα 1992-93, συμμετείχε στις σωστικές επεμβάσεις για την προετοιμασία της ασφαλούς αποσυρμολόγησης και καταβίβασης της δυτικής ζωφόρου. Από το 1995-2000 εργάστηκε στο πρωτοποριακό πρόγραμμα της επί τόπου δομικής στερέωσης των κιόνων του οπισθοναού, που πραγματοποιήθηκε με την εφαρμογή λεπτόρρευστων υδραυλικών ενεμάτων ειδικά σχεδιασμένων για την πλήρωση των εκτεταμένων ρωγμών, που διέτρεχαν τους σπονδύλους και στη συνέχεια στις επεμβάσεις συντήρησης της επιφάνειας των κιόνων. Τα τελευταία χρόνια εργαζόταν στα αποξηλωμένα μέλη της βόρειας πλευράς του Παρθενώνος και στον πρόναο. Σε όλα αυτά τα μέτωπα ήταν πάντα σε θέση να λύσει τα δύσκολα προβλήματα, που ανέκυπταν στην καταπονημένη και κατακερματισμένη επιφάνεια του μαρμάρου. Με λίγα λόγια και πάντα καλή διάθεση δίδαξε στους νεώτερους την αγάπη για τα αρχαία μνημεία, τον επιμελή και συστηματικό τρόπο εργασίας, την αριστοτεχνική χρήση των εργαλείων και των υλικών, ώστε οι επεμβάσεις συντήρησης να

διατηρούν την αυθεντική γεωμετρία των αρχιτεκτονικών μελών και όλες τις πληροφορίες και τα τεκμήρια, που σώζονται στην επιφάνεια του μαρμάρου. Εκ μέρους όλων των εργαζομένων στον Τομέα Συντήρησης της ΥΣΜΑ θέλω να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μας για την προσφορά του και να βεβαιώσω, ότι είναι τιμή για μας που είχαμε το πρόνομο να συνεργαστούμε μαζί του. Θα παραμείνει ο «πρώτος» μαρμαροτεχνίτης της συντήρησης και το πρότυπο της εργασίας για τους νεώτερους που με αξιοσύνη συνεχίζουν σήμερα να εργάζονται στα μνημεία».

Στη συνέχεια στους τιμώμενους μαρμαροτεχνίτες η Αντιπρόεδρος της ΕΦΑ Δρ. Έβη Τουλούπα και ο Πρόεδρος της ΕΣΜΑ Ομοτ. Καθ. Χ. Μπούρας επέδωσαν τιμητικό δίπλωμα και αναμνηστικά δώρα. Η γιορτή έκλεισε με νόστιμους μεζέδες και κρασάκι στους φιλόξενους χώρους του κτηρίου Weiler, όπου οι τιμηθέντες μαρμαροτεχνίτες «αγκαλιάστηκαν» από τους συγγενείς και φίλους, κυρίως τους συναδέλφους τους, που επαξίως συνεχίζουν το έργο τους.

Ακούγοντας τους ομιλητές: Από αριστερά διακρίνονται η Ε. Τουλούπα, οι Κ. και Γ. Θεοτικός, ο Φ. Στράτος, ο Στ. Καρούρος, ο Ι. Αρμάος, ο Ι. Κλάδιος και ο Φρ. Αλεξόπουλος

**ΤΙΜΗ ΣΤΟΥΣ ΜΑΡΜΑΡΟΤΕΧΝΙΤΕΣ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ
ΣΤΙΓΜΙΟΤΥΠΑ ΑΠΟ ΤΗ ΒΡΑΒΕΥΣΗ**

Οι Ν. Σκαρής και Φρ. Αλεξόπουλος με τον Χ. Μπούρα και την Ε. Τουλούπα

Ο Φρ. Αλεξόπουλος ανάμεσα στη Μ. Καρούρου, Ε. Τουμπακάκη, Ρ. Χριστοδουλοπούλου, Ε. Παπακωνσταντίνου (από αριστερά προς τα δεξιά)

Ο Ν. Σκαρής με τη γυναίκα του Μαρία και τις εγγόνες του Νικολέτα και Στανουλά

Εργαζόμενοι στην αποκατάσταση του Παρθενώνος. Από αριστερά: Β. Ελευθερίου, Α. Λαμπρινού, Γ. Δαρούλης, Ε. Καρακίτσου

Μαρμαροτεχνίτες του έργου του Παρθενώνος. Από αριστερά: Α. Λυρίτης, Γ. Σκαλκώτος, Γ. Φιλιππούσης

Ο Ι. Αρμάος ανάμεσα στους Γ. Αγγελόπουλο, Μ. Μεντζίνη, Δ. Φώσκολο (από αριστερά προς τα δεξιά)

**ΤΙΜΗ ΣΤΟΥΣ ΜΑΡΜΑΡΟΤΕΧΝΙΤΕΣ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ
ΣΤΙΓΜΙΟΤΥΠΑ ΑΠΟ ΤΗ ΒΡΑΒΕΥΣΗ**

Μιλώντας στην εκδήλωση. Από αριστερά: Φ. Μαλλούκου-Τυφάο, Ν. Τογανίδης, Ε. Παπακωνσταντίνου-Ζιώτη

Γενική φωτογραφία των βραβευθέντων. Από αριστερά: Ε. Τουλούπα, Ν. Σκαρής, Φ. Μαλλούκου-Τυφάο, Φρ. Αλεξόπουλος, Χ. Μπούρας, Κ. Θεοτικός, Ι. Αρμάος, Ν. Τογανίδης, Γ. Θεοτικός, Στ. Καρούρος, Μ. Ιωαννίδου, Ι. Κλάδιος

